

Białystok, 8 września 2023 roku

dr hab. Katarzyna Czerewacz-Filipowicz, prof. PB
Wydział Inżynierii Zarządzania
Politechnika Białostocka

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr. Gerta Dragoshi

pt. *Integracja ekonomiczna Bałkanów Zachodnich z Unią Europejską na przykładzie Albanii*

1. Podstawa opracowania recenzji

Przedmiotem recenzji jest rozprawa doktorska mgr. Gerta Dragoshi zatytułowana *Integracja ekonomiczna Bałkanów Zachodnich z Unią Europejską na przykładzie Albanii* (dziedzina: nauki społeczne, dyscyplina: ekonomia i finanse). Promotorem rozprawy jest dr hab. Joanna Wyszowska-Kuna, prof. UŁ, a promotorem pomocniczym dr Radosław Dziuba.

Recenzja została opracowana na zlecenie Przewodniczącego Komisji Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinie ekonomia i finanse, dr. hab. Rafała Matery, prof. UŁ z dnia 12 czerwca 2023 roku w związku z powołaniem mnie Uchwałą Komisji Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinie ekonomia i finanse na posiedzeniu w dniu 12 czerwca 2023 roku, na recenzenta przedmiotowej rozprawy doktorskiej. Za podstawę oceny rozprawy przyjęto warunki określone w art.13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2016 r. poz. 882 i 1311 ze zm.), następujące wymogi:

- ogólną wiedzę teoretyczną doktoranta w dyscyplinie ekonomia i finanse,
- umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej,
- oryginalność rozwiązania problemu naukowego.

Recenzja stanowi element postępowania o nadanie mgr. Gertowi Dragoshi stopnia naukowego doktora nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse.

2. Określenie trafności wyboru i oryginalności problemu badawczego podjętego w rozprawie

Recenzowana rozprawa mieści się w szeroko rozumianej problematyce ekonomii i finansów w obszarze ekonomii międzynarodowej i dotyczy regionalizmu międzynarodowego, czyli międzynarodowej, ekonomicznej integracji regionalnej państw. Obiektem zainteresowania Pana mgr. Gerta Dragoshi jest integracja sześciu państw Bałkanów Zachodnich (BZ6) z Unią Europejską (UE), ze szczególnym uwzględnieniem integracji Albanii.

Autor nie używa w pracy pojęcia luka badawcza ale w części 3.2.1. wyraźnie wskazuje obszary, w których brak badań lub są one niewystarczające. Główny nacisk Autor kładzie na potrzebę wieloaspektowego zbadania problemu integracji państw Bałkanów Zachodnich z UE, uzupełnioną o nowe, aktualne wyzwania.

Uzasadniając wybór problematyki badawczej, Autor wskazał następujące przesłanki:

- rozszerzenie UE o kraje Bałkanów Zachodnich jest ważnym wyzwaniem stojącym zarówno przed państwami członkowskimi UE, jak i państwami kandydującymi (BZ6),
- postępy w dotychczasowym procesie integracji BZ6 z UE są niewielkie, powolne, wymagają zatem monitoringu, identyfikacji głównych problemów i konstrukcji prognoz,
- badany proces integracji jest istotny z perspektywy Europy ze względu na geostrategiczne położenie BZ6 oraz spójność kontynentu europejskiego,
- integracja państw BZ6 z Unią Europejską ma istotny, pozytywny wpływ na demokratyzację, praworządność i poszanowanie praw człowieka na obszarze Bałkanów Zachodnich, a co za tym idzie wpływa na bezpieczeństwo wewnętrzne w tym regionie i w konsekwencji również na bezpieczeństwo całej Europy,
- proces integracji państw Bałkanów Zachodnich z Unią Europejską jest istotny dla wszystkich krajów uczestniczących z perspektywy zidentyfikowanych i przytoczonych w pracy megatrendów: wzrostu światowej populacji i migracji ludności, starzenia się społeczeństw, kryzysu klimatycznego, degradacji środowiska, i zagrożeń kataklizmami, bezpieczeństwa żywnościowego i kryzysu energetycznego

Należy podkreślić, że w dobie skracania przez UE globalnych łańcuchów dostaw, nowych zagrożeń międzynarodowych takich jak pandemia Covid-19, wojna Rosji z Ukrainą czy napięcia gospodarcze i polityczne na linii USA – Chiny, integracja UE z państwami BZ6 nabiera nowego znaczenia, a tematyka rozprawy jest trafna i oryginalna. Obszar zagadnień podjętych w rozprawie jest istotny naukowo, ważny poznawczo, wymagający wysokiego poziomu wiedzy i doświadczenia, a także aktualny i rokujący perspektywicznie.

Uwzględniając powyższe, Autor słusznie zauważa potrzebę dokonania oceny procesu integracji państw Bałkanów Zachodnich z UE, identyfikacji głównych problemów w tym procesie oraz zbadania stanu konwergencji tych krajów z UE

Zaproponowany tytuł opiniowanej rozprawy *Integracja ekonomiczna Bałkanów Zachodnich z Unią Europejską na przykładzie Albanii* odpowiada jej treści i jednoznacznie określa rozważany problem, i zakres badań podjętych przez Autora. Temat ma cechy dysertabilności, to znaczy jest oryginalny i istotny z punktu widzenia aktualnych trendów badawczych.

3. Ocena poprawności i kompletności celów oraz hipotez badawczych

Celem głównym pracy jest: „ocena procesu integracji Albanii z Unią Europejską na tle pozostałych krajów Bałkanów Zachodnich, zidentyfikowanie głównych problemów w tym procesie oraz zbadanie

stanu konwergencji Albanii w stosunku do krajów Unii Europejskiej na tle pozostałych krajów WB6”. Cel główny pracy został sformułowany poprawnie. Nie sformułowano natomiast celów szczegółowych choć moim zdaniem, w połączeniu ze zdefiniowaniem zadań badawczych, mogłoby to pomóc porządkować proces badawczy, o czym piszę również w dalszej części recenzji.

W korespondencji do postawionego celu pracy sformułowana została główna hipoteza badawcza: „Doświadczenia historyczne i uwarunkowania polityczne Albanii w połączeniu ze słabym rozwojem gospodarczym, charakterystycznym dla krajów Bałkanów Zachodnich, utrudniają proces integracji tego kraju z Unią Europejską.”

Sformułowano również hipotezy szczegółowe:

H1: Dotychczasowe procesy integracyjne krajów WB6 w tym Albanii nie przyczyniły się do wejścia tych krajów na szybszą ścieżkę rozwoju gospodarczego.

H2: Pomimo długoletniego korzystania z funduszy przedakcesyjnych w Albanii, nie dostrzegane są istotne efekty w świetle postępu w zakresie praworządności oraz w świetle osiągniętego poziomu rozwoju gospodarczego i konkurencyjności gospodarki.

H3: Stosunek społeczeństwa oraz przedsiębiorców wobec członkostwa Albanii w UE jest pozytywny i optymistyczny w porównaniu z opiniami ekspertów, pomimo przedłużającego się procesu integracji.

H4: Proces konwergencji realnej, strukturalnej i instytucjonalnej w stosunku do Unii Europejskiej kształtuje się w Albanii na zbliżonym poziomie jak w pozostałych krajach WB6 i wskazuje na powolne zmniejszanie się dysproporcji w porównaniu z krajami UE.

Moim zdaniem hipoteza główna została sformułowana prawidłowo, a przeprowadzony przez Autora proces badawczy potwierdził ją. Mam natomiast drobne wątpliwości co do hipotez szczegółowych. Pierwsza hipoteza sformułowana jest właściwie ale w moim odczuciu jest dość oczywista. Druga hipoteza sformułowana jest poprawnie. W przypadku hipotezy 3 można się zastanawiać czy Autor chciał sprawdzić czy przedsiębiorcy i społeczeństwo są do członkostwa Albanii w UE nastawieni bardziej optymistycznie niż eksperci, czy generalnie, czy są oni pozytywnie nastawieni. Przedstawiony w rozdziale czwartym proces badawczy i wnioski przedstawione w podrozdziale 4.5 rozwiały jednak moje wątpliwości bowiem Autor zbadał i skonkludował zarówno jedną jak i drugą możliwość interpretacji hipotezy. Bardzo trafnie została sformułowana hipoteza 4.

4. Ocena poprawności struktury rozprawy

Recenzowana rozprawa liczy 275 stron, z czego 238 stron stanowi tekst zasadniczy. Struktura pracy obejmuje pięć rozdziałów zatytułowanych kolejno: 1. *Unia Europejska jako przykład zaawansowanej integracji gospodarczej*; 2. *Rozwój gospodarczy Albanii na tle innych krajów Bałkanów Zachodnich w latach 1990-2021*; 3. *Integracja Albanii z Unią Europejską oraz wewnątrzregionalna z innymi krajami Bałkanów Zachodnich*; 4. *Ocena przebiegu procesu integracji oraz perspektyw członkostwa Albanii w Unii Europejskiej w świetle badań opinii społeczeństwa, przedsiębiorców, ekspertów i polityków*; 5. *Konwergencja realna, strukturalna i instytucjonalna Albanii na tle pozostałych krajów Bałkanów*

Zachodnich w procesie integracji z Unią Europejską oraz perspektywy członkostwa Albanii w Unii Europejskiej w świetle analizy scenariuszowej.

Struktura recenzowanej rozprawy w większości jest prawidłowa, w sensie logiki i zasadności prezentowanych treści choć moim zdaniem uzupełnienie jej o część (rozdział) prezentujący przesłanki podjęcia tematu dysertacji wpłynęłoby korzystnie na ostateczny kształt rozprawy. Dwa pierwsze rozdziały (1. *Unia Europejska jako przykład zaawansowanej integracji gospodarczej*; 2. *Rozwój gospodarczy Albanii na tle innych krajów Bałkanów Zachodnich w latach 1990-2021*) oraz część trzeciego (3.2.1. *Przegląd badań dotyczących integracji Albanii z Unią Europejską*) o charakterze teoretyczno-przeglądowym stanowią, z jednej strony, wprowadzenie do podjętego przez Autora tematu badawczego, z drugiej podstawę do badań własnych Autora, których wyniki zawarto w rozdziale trzecim, czwartym i piątym. Dostyc lakonicznie na początku pracy przedstawiono uzasadnienie podjęcia tematu i cel pracy. Moje zastrzeżenie budzi fakt, że Autor nie sprecyzował klarownie metodyki prac nad doktoratem. Choć należy nadmienić, że przedstawił metody realizacji celu dysertacji, a każdy rozdział zawiera wprowadzenie, w którym wskazano zastosowane metody badawcze. W mojej opinii można było sformułować zadania badawcze umożliwiające osiągnięcie założonych celów (o ile zidentyfikowane zostałyby cele szczegółowe) czy też przyporządkować celom pracy konkretne metody i narzędzia badawcze oraz powiązać cele pracy z poszczególnymi częściami pracy zaznaczając jednoznacznie, które cele odnoszą się do części teoriopoznawczej, a które do badawczej. Na końcu pracy można było również wskazać kierunki dalszych badań.

5. Ocena stopnia zaawansowania zawartej w rozprawie wiedzy teoretycznej z zakresu nauk ekonomicznych i pokrewnych, i ocena merytoryczna rozprawy.

Ocenę merytoryczną rozprawy dokonałam analizując zakres merytoryczny treści poszczególnych rozdziałów pracy. Zachowuję numerację podaną przez Autora.

W rozdziale pierwszym Autor analizuje zjawisko międzynarodowej integracji regionalnej w oparciu o literaturę przedmiotu, prezentuje poszczególne ujęcia teoretyczne oraz modele integracji, wskazuje jej motywy i siły napędowe. W tej części pracy Autor opisuje również genezę i mechanizmy integracji europejskiej wskazując ją jako najbardziej dojrzałą, modelową integrację na świecie. Ważną częścią rozdziału pierwszego jest prezentacja: korzyści związanych z członkostwem w Unii Europejskiej, instrumentów redukcji różnic w poziomie rozwoju między krajami członkowskimi, procesu integracji krajów WB6 z Unią Europejską w odniesieniu do umów stowarzyszeniowych, pomocy przedakcesyjnej i głównych problemów występujących w procesie integracji. Ta część pracy jest spójna, ma właściwe proporcje i zawiera wymagane wprowadzenie teoretyczne. Autor biegle posługuje się terminami opisującymi międzynarodową integrację gospodarczą państw, wykazuje dobrą znajomość głównych nurtów badawczych w tym obszarze, ponadto wykazuje się wiedzą z obszaru prawa międzynarodowego w zakresie procesów integracyjnych państw.

Rozdział drugi zawiera opis uwarunkowań oraz sytuacji gospodarczej i politycznej w poszczególnych państwach Bałkanów Zachodnich w latach 1990-2021. Autor prześledził w nim kluczowe wskaźniki makroekonomiczne państw BZ6, które wpływają na tempo przebiegu procesu przygotowania do akcesji

z UE, a także odniósł się do kształtowania się państwowości tych krajów. W ostatniej części rozdziału bardziej szczegółowo scharakteryzowane zostały determinanty rozwoju gospodarczego Albanii. Mimo faktu, że Autor w formie graficznej, tabelarycznej i opisowej przedstawia tu bardzo wiele informacji pozwalając czytelnikowi na formułowanie własnych opinii dotyczących badanych zjawisk to w podrozdziale 2.4.6 zabrakło, moim zdaniem kilku informacji. Przedstawiono tu państwa będące głównymi kierunkami eksportu Albanii (wykres 2.15) ale importu już nie. Do samego wykresu 2.15 też mam zastrzeżenia jest on bowiem niekompletny bo brakuje na nim Kosowa. Sam Autor na stronie 109 prezentuje dane dotyczące eksportu Albanii do Kosowa, z których wynika, że w 2021 roku był on większy niż do Hiszpanii. Poza tym Autor pokazuje jaki jest udział UE w eksporcie i imporcie Albanii ale tylko w 2021 roku. Według mnie uzupełnienie tych informacji o wykresy prezentujące główne kierunki eksportu i importu Albanii na przestrzeni lat 1990 – 2021 albo chociaż w ostatnich 10-ciu latach pokazałyby kierunki zmian w tym obszarze, szczególnie pozycję głównych konkurentów UE w imporcie Albanii czyli Chin i Turcji. Poza tym umożliwiłoby to zbadanie integracji handlowej Albanii z UE i zmian w tym zakresie w ostatnich latach. Mimo drobnych uwag ta część pracy wskazuje na biegłość Autora w obszarze doboru, prezentacji i interpretacji wskaźników makroekonomicznych oraz ich analiz porównawczych, wskazuje również na znajomość teorii i determinant rozwoju gospodarczego państw. Rozdział ten stanowi niezbędne tło do prezentowanego w kolejnych częściach procesu badawczego.

Rozdział trzeci poświęcony jest analizie procesów integracyjnych Albanii z państwami Bałkanów Zachodnich i z Unią Europejską. W pierwszej części rozdziału omówiono poszczególne inicjatywy współpracy wewnątrzregionalnej między krajami BZ6. Druga część rozdziału poświęcona jest integracji Albanii z Unią Europejską w oparciu o analizę dokumentów UE, dokumentów pochodzących z Urzędu ds. Integracji rządu Albanii oraz Układ o Stabilizacji i Stowarzyszeniu (USS) między Albanią a Unią Europejską. Autor wykazał się tu znajomością podstaw prawa międzynarodowego i prawa unijnego. W tej części przedstawiono również ocenę przygotowania Albanii do członkostwa w UE. Autor przeprowadził ją z użyciem trzech różnych instrumentów tj.: w oparciu o Raport Komisji Europejskiej z 2022 roku, badanie przewag komparatywnych Albanii w eksporcie do UE oraz wykorzystanie przez Albanie środków przedakcesyjnych. Badania własne Autora dotyczą przewag komparatywnych z wykorzystaniem wskaźnika RCA zaproponowanego przez B. Balassę.

Mam pewne zastrzeżenia do konstrukcji tego rozdziału, a mianowicie do umieszczenia w nim podrozdziału 3.2.1. To bardzo ważny podrozdział bowiem dzięki niemu Autor częściowo identyfikuje lukę badawczą i uzasadnia potrzebę podjęcia swoich badań. Wydaje się zatem, że mógłby się znaleźć już w rozdziale pierwszym lub, jak już wcześniej pisałam, w części poświęconej uzasadnieniu podjęcia tematu dysertacji.

W tej części pracy wśród konkluzji znalazło się stwierdzenie, że „Unia Europejska traktuje kraje grupy WB6 jako całość. Integracja Albanii jest w związku z tym uzależniona od jej zaawansowania w pozostałych krajach regionu.” W trakcie obrony uprzejmie proszę o odpowiedź na pytanie:

Czy Pana zdaniem istnieją przesłanki żeby sądzić, że gdyby Albania w procesie integracji z UE była traktowana indywidualnie, a nie jako część grupy państw Bałkanów Zachodnich, proces integracji przebiegałby szybciej?

Rozdział IV jest rozdziałem empirycznym zawierającym zarówno prezentację badań własnych Autora jak i badań Balkan Barometer i Albańskiego Instytutu Studiów Międzynarodowych. W pierwszej części rozdziału przeanalizowane zostały wyniki corocznych badań ankietowych Balkan Barometer i Albańskiego Instytutu Studiów Międzynarodowych dotyczące procesu integracji i perspektywy akcesji do UE krajów WB6 ze szczególnym uwzględnieniem Albanii. Następnie na tym tle Autor prezentuje własne badania ankietowe przeprowadzone w grupie albańskich przedsiębiorców, dotyczące perspektyw integracji Albanii z UE oraz korzyści i barier jakie identyfikują w tym procesie. Autor wnikliwie uzasadnia dobór i liczebność próby badawczej oraz analizuje otrzymane wyniki również w kontekście wcześniej zaprezentowanych badań obu instytucji. Szkoda, że Autor nie dołączył do pracy formularza ankiety dałoby to pełniejszy obraz szczególnie w zakresie tego czy i przy których pytaniach przedsiębiorcy mogli dodać własne opinie/komentarze. Następnie zaprezentowane zostały wyniki wywiadów pogłębionych jakie Autor przeprowadził z przedstawicielami polityków albańskich (zarówno z obozu rządzącego jak i z opozycji), naukowców, niezależnych ekspertów i przedstawiciela UE. Dzięki temu zabiegowi, połączenia trzech źródeł informacji, zestawione zostały opinie społeczeństwa, przedsiębiorców, ekspertów oraz polityków. Uzyskane wyniki dają możliwość porównania podejścia do integracji Albanii z UE poszczególnych grup społecznych, co z resztą Autor uczynił.

W trakcie obrony pracy uprzejmie proszę o odpowiedź na następujące pytanie:

Zgonie z wynikami badania Balkan Barometr zaprezentowanymi w tabeli 4.2 w Albanii znacznie wzrosła grupa osób, które są sceptycznie nastawione do możliwości integracji tego kraju z Unią Europejską. W 2022 roku aż 22 % respondentów uznało, że nigdy to nie nastąpi, podczas gdy w roku 2016 było to zaledwie 5%. Z drugiej strony z Pana badań wynika, że przedsiębiorcy i politycy są bardzo pozytywnie nastawieni do integracji i oczekują jej finalizacji. Czy mógłby Pan zinterpretować wynik Balkan Barometr? Jakie mogły być przesłanki sceptycyzmu w 2022 roku i jakich grup społecznych albańskiego społeczeństwa mogły one w największym stopniu dotyczyć?

W rozdziale piątym Autor prezentuje wyniki badań własnych dotyczące oceny makroekonomicznych efektów procesu integracji państw Bałkanów Zachodnich z UE z perspektywy rozwoju społeczno-gospodarczego w okresie przedakcesyjnym. W badaniu w pierwszej kolejności wykorzystano Syntetyczne Mierniki Rozwoju celem zaprezentowania efektów rozwoju społeczno-gospodarczego państw BZ6 na tle państw UE. Uważam ten zabieg za właściwy i dostarczający nowej wiedzy w zakresie badanego procesu. W trakcie obrony proszę o odpowiedź na pytanie:

Co przesądziło o doborze zmiennych diagnostycznych? Dlaczego wśród zmiennych ujętych w badaniu uwzględnił Pan pielęgniarki i położne – na 1000 osób, a nie np. lekarzy? Dlaczego nie uwzględnił Pan żadnego aspektu dostępu do edukacji, np.: w kontekście społeczeństwa informacyjnego edukacji na studiach wyższych o stosownym profilu? Dlaczego nie uwzględnił Pan średniej płacy? Czy zdecydował o tym dostęp do danych czy inne argumenty np. związane z zaprezentowanym w dalszej części pracy badaniem konwergencji?

Przedmiotem badania w dalszej części rozdziału jest ocena poziomu konwergencji instytucjonalnej, strukturalnej i realnej Albanii w stosunku do Unii Europejskiej na tle innych krajów WB6. Uważam, że ta część badania jest właściwie zaprojektowana i komplementarna w stosunku do wcześniejszych

kroków badawczych. Wartościowym elementem tej części badań jest identyfikacja kosztów i korzyści integracji Albanii i pozostałych państw BZ z UE. W kolejnej części rozdziału piątego Autor zaprezentował analizę scenariuszową w celu oceny perspektywy akcesji Albanii do Unii Europejskiej. Uważam to za bardzo dobry pomysł badawczy. Wykorzystanie tej metody, będącej jedną z metod foresightowych, umożliwia bowiem pozyskiwanie informacji o przyszłości w celu budowania wizji rozwojowej, jej kierunków i priorytetów. Dzięki temu zastosowanie tej metody w końcowej fazie procesu badawczego umożliwia wykorzystanie pozyskanej wcześniej wiedzy o badanym zjawisku i stanowi interesujący element umożliwiający osiągnięcie celu stawianego przed pracą. Autor zastosował metodę poprawnie poprzedzając budowę scenariuszy analizą megatrendów i czteropolową analizą SWOT. W trakcie obrony uprzejmie proszę o odpowiedź na następujące pytania:

Metoda scenariuszowa pozwala na tworzenie większej niż dwa liczby scenariuszy. Często jest to cztery scenariusze, dla których dwa kluczowe czynniki oddziałujące na badane zagadnienie wybiera się na osie scenariuszy (zazwyczaj metodą ekspercką). Gdyby miał Pan budować cztery scenariusze rozwoju procesu integracji Albanii z UE jakie dwa czynniki wskazałby Pan jako kluczowe?

W odniesieniu do Pana badań, nie mam wątpliwości, który ze scenariuszy uważa Pan za pożądany, proszę jednak odpowiedzieć na pytanie, który scenariusz wskazałby Pan jako najbardziej prawdopodobny i proszę uzasadnić swoją odpowiedź.

6. Ocena formalnej strony rozprawy

Pod względem techniczno-redakcyjnym praca została napisana poprawnie, estetycznie i logicznie. Wśród błędów edycyjnych należy wymienić:

- w spisie skrótów pojawia się różna wielkość czcionki (np.: JAE, PF),
- na s. 157-158 interlinia jest mniejsza niż w pozostałej części pracy,
- pojawiają się drobne uchybienia w konstrukcji literatury np. pozycje: 42, 46, 183 i pewien brak konsekwencji szczególnie w kontekście pozycji literatury dwóch autorów: raz stosowany jest łącznik „and” (np. poz. 42, 45), innym razem „&” (np. poz. 94-97), a jeszcze innym razem tylko przecinek (np.: poz. 62, 64, 110),
- na s. 86 przeniesiona jest o jedną linijkę część zdania,
- pojawia się podwójne użycie słowa „źródło” pod wykresami 2.8 i 2.10 s. 90,
- ostatnie zdanie z wprowadzenia do rozdziału III jest chyba niekompletne s.106,
- wrażenie ogólne byłoby lepsze gdyby forma graficzna wykresów i ich prezentacja została ujednolicona, szczególnie dotyczy to wykresów zestawionych obok siebie (np. s. 167).

Wśród błędów stylistycznych, interpunkcyjnych i ortograficznych:

- nieuzasadnione użycie wielkiej litery np.: w słowie „paliw” s. 137 czy w słowie „dyskutuje” s. 186,
- drobne błędy literowe np.: w ostatnim zdaniu na s. 14 „członkowstwa”, „opraciu”,
- można znaleźć niekompletne zdania np. s. 226 jest „chodzi takie zmiany”, powinno być „chodzi o takie zmiany” czy na s. 227 jest „...których skutki kształtować sytuację”, a powinno być „...których skutki mogą/będą kształtować sytuację”,
- zdarza się niefortunne użycie słowa np.: w zdaniu „Pogląd, że akcesja wpłynie na biznes był najwyższy

w krajach WB6 i wynosił...” s. 174 słowo „najwyższy” powinno zostać zastąpione np. słowem „dominujący” czy stwierdzeniem „przeważał pogląd”,

- można znaleźć drobne braki znaków interpunkcyjnych np. s 175 lub ich niepotrzebne stosowanie np.: „ocena ekspertów, i przedstawicieli...” s. 181.

Zauważone przeze mnie błędy o charakterze językowym i edycyjnym mają charakter jednostkowy.

W pracy występuje wiele rysunków, wykresów i tabel, i są one przedstawione w bardzo czytelny sposób. Autor odnosi się też bezpośrednio w tekście rozprawy do wszystkich wykresów, rysunków i tabel. Do każdego wykresu, rysunku i tabeli odwołuje się bezpośrednio w tekście, na przykład poprzez sformułowania typu: „... przedstawia rysunek X.Y”, „... przedstawia tabela X.Y”, „przedstawia wykres/rysunek/tabela powyżej.

Należy podkreślić, że zaletą pracy jest prezentacja danych w formie licznych tabel, wykresów i rysunków, dzięki temu Autor w przejrzysty sposób prezentuje bardzo wiele szczegółowych informacji o badanym obszarze oraz w sposób atrakcyjny prezentuje wyniki przeprowadzonych badań. Ułatwia to również czytelnikowi formułowanie własnych wniosków i opinii na temat przeprowadzonego procesu badawczego.

7. Ocena znajomości metodologii badań oraz przyjętych i zastosowanych metod badawczych

Autor wykazał się w pracy znajomością i umiejętnością zastosowania wielu różnych metod i technik badawczych. Katalog zastosowanych metod jest szeroki i zawiera zarówno metody deskryptywne, eksplanacyjne, kwestionariuszowe, ekonometryczne jak i foresightowe. W szczególności są to:

- krytyczny przegląd literatury,
- analiza dokumentów,
- metoda przewag komparatywnych RCA,
- model ekonometryczny badający konwergencję gospodarczą BZ6 z krajami UE,
- analiza porównawcza z wykorzystaniem Syntetycznych Mierników Rozwoju (SMR),
- ankietowe badania podstawowe przeprowadzone wśród przedsiębiorców albańskich,
- jakościowe badania podstawowe w postaci indywidualnych wywiadów pogłębionych,
- metody foresightowe: analiza megatrendów i SWOT, a w konsekwencji analiza scenariuszowa.

Autor, jak już wcześniej wspomniano, nie sprecyzował klarownie metodyki prac nad doktoratem. Przedstawił natomiast jako wprowadzenie do kolejnych rozdziałów zastosowane metody oraz cele jakie chciał osiągnąć poprzez ich zastosowanie co w mojej opinii jest zabiegiem wystarczającym.

8. Ocena znajomości, doboru, analizy i interpretacji źródeł

Źródła wykorzystane w pracy to 319 pozycji, z czego 190 pozycji to literatura przedmiotu, 40 pozycji to dokumenty i raporty, 15 pozycji to bazy danych statystycznych i 74 pozycje to pozostałe źródła internetowe. W moim odczuciu część pozycji z „pozostałych źródeł internetowych” mogłaby znaleźć się we wcześniejszych grupach źródeł bowiem stanowią odwołanie np. do konkretnych aktów prawnych czy źródeł danych statystycznych. Literatura przedmiotu jest aktualna i zgodna z tematyką rozprawy

doktorskiej. Autor wykazuje się w pracy umiejętnością doboru, analizy i interpretacji źródeł i danych.

Pewnym uchybieniem w obszarze prezentacji źródeł jest fakt, że w niektórych częściach pracy Autor podaje szereg danych nie wskazując w przypisie ich źródeł (podrozdział 3.1.2) i choć na początku podrozdziału Autor pisze, że szczegółowe dane na podstawie których przedstawiał te informacje znajdują się w Aneksie (i tam można znaleźć informacje o źródle) to jednak warto byłoby moim zdaniem podać źródło danych w tekście rozdziału (np. w przypisie). Nie jest to jednak fakt istotny z perspektywy ogólnej oceny doboru i interpretacji źródeł przez Autora, a jedynie sugestia, że różnorodność i wielość źródeł mogła być w pracy bardziej widoczna.

Należy podkreślić, że zaletą pracy są liczne, zróżnicowane i właściwe źródła danych. Autor wykorzystał w tym zakresie bazy wielu instytucji i organizacji krajowych, i międzynarodowych m.in. World Trade Organization, World Bank, Eurostat, Urzędu Statystycznego Albanii (INSTAT), Urzędów Statystycznych pozostałych krajów Bałkanów Zachodnich, CEFTA, UN (COMTRADE), ILO, OECD, Freedom House, Transparency International i innych. Świadczy to o umiejętności poszukiwania właściwych danych oraz o wnikliwości badawczej Autora.

9. Ocena umiejętności poprawnego i przekonującego przedstawienia uzyskanych przez doktoranta wyników

Autor prezentował częściowe wyniki badań w poszczególnych rozdziałach, w podrozdziałach zatytułowanych „Podsumowanie”. Zapewne z tego powodu szeregu wniosków częściowych opisanych w podsumowaniach Autor nie dodał do zakończenia pracy formułując w nim bardziej ogólne wnioski i odnosząc się do sformułowanych hipotez badawczych. Uważam, że zakończenie tak wielowątkowej pracy, w której zastosowano szereg interesujących i zróżnicowanych metod badawczych mogłoby być obszerniejsze i bardziej wnikliwe. Niemniej uwzględniając podsumowania rozdziałów i zakończenie pracy, umiejętności poprawnego i przekonującego przedstawienia przez Autora wyników badań uznaję jako wystarczające tym bardziej, że sformułowane wnioski są interesujące, spójne i logiczne.

Osobiście staram się ograniczać używania sformułowania „hipoteza została pozytywnie zweryfikowana” zastępując je raczej stwierdzeniem, że hipoteza została potwierdzona lub, że wyniki badań są zgodne z hipotezą, zdaję sobie jednak sprawę, że sformułowanie „hipoteza została pozytywnie zweryfikowana” jest powszechnie przyjęte zatem nie wnoszę w tym aspekcie zastrzeżeń.

10. Wskazanie dobrych stron (zalet) rozprawy i jej wad

Do najważniejszych zalet przeprowadzonego postępowania badawczego należy zaliczyć:

- oryginalną, aktualną i ważną problematykę badań;
- holistyczne ujęcie tematu pracy;
- bardzo dobre umiejscowienie podjętej problematyki w kontekście studiów literatury krajowej i zagranicznej;
- bardzo dobre umiejscowienie podjętej problematyki w kontekście realiów ekonomicznych,

politycznych, historycznych i społecznych badanego obszaru;

- wykorzystanie szerokiego katalogu różnorodnych, komplementarnych wobec siebie metod badawczych;
- umiejętność pozyskanie i wykorzystanie wielu różnych źródeł danych;
- prezentację danych i wyników badań w formie licznych tabel, wykresów i rysunków, które nie tylko stanowią atrakcyjną i łatwą w odbiorze formę ale również ułatwiają czytelnikowi formułowanie własnych wniosków i opinii na temat przeprowadzonego procesu badawczego;
- umiejętnie przeprowadzone analizy i wnioskowania.

Do słabych stron przeprowadzonego przez mgr. Gerta Dragoshi postępowania badawczego należy zaliczyć:

- brak klarownie (np. w postaci rysunku, tabeli) przedstawionej metodyki prac nad doktoratem (powiązanej z pytaniami badawczymi, celami pracy i wykorzystywanymi metodami, technikami i narzędziami).

Z zaprezentowanych zalet i wad rozprawy wyraźnie wynika, że dobre strony przeważają nad mankamentami, a Autor dysertacji wykazał się zaangażowaniem naukowym i dociekliwością badawczą co skłania ku wysokiej ocenie niniejszej rozprawy.

11. Wniosek końcowy

Mimo wskazanych drobnych niedociągnięć rozprawa spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim, jest poprawna pod względem formalnym i merytorycznym. Za najistotniejsze walory poznawcze recenzowanej pracy należy uznać:

- ważność podjętej tematyki badawczej;
- przeprowadzenie gruntowych badań literaturowych z zakresu procesów międzynarodowej integracji państw ze szczególnym uwzględnieniem integracji w ramach UE i procesu integracji państw Bałkanów Zachodnich;
- własne badania ankietowe i w formie wywiadów pogłębionych, których celem była ocena procesu integracji Albanii z Unią Europejską;
- zbadanie przewag komparatywnych w eksporcie Albanii do UE;
- ocenę poziomu społeczno-gospodarczego państw BZ6 na tle państw UE;
- budowę modelu konwergencji realnej do oceny rozwoju społeczno-gospodarczego Albanii i pozostałych państw BZ6 względem państw UE
- budowę scenariuszy procesu integracji Albanii z UE.

Autor rozprawy podjął się rozwiązania oryginalnego i ważnego problemu naukowego, dotychczas niewystarczająco opisanego w literaturze przedmiotu.

Recenzowana rozprawa Pana mgr. Gerta Dragoshi **spełniła wymagania stawiane rozprawom**

doktorskim zgodnie obowiązującymi w tym zakresie przepisami prawnymi, w zakresie wykazania się przez Kandydata ogólną wiedzą teoretyczną w dyscyplinie naukowej ekonomia i finanse oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Recenzowana praca stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.

Uwzględniając fakt, że Pan mgr Gert Dragoshi podjął się aktualnej i ważnej problematyki naukowej oraz zrealizował przyjęty cel rozprawy, **wnoszę o dopuszczenie do kolejnych etapów postępowania o nadanie stopnia naukowego doktora w dyscyplinie ekonomia i finanse.**

Katarzyna Czerewacz-Filipowicz

dr hab. Katarzyna Czerewacz-Filipowicz, prof. PB